

А.М. Сизоненко

ПРИНАДНІСТЬ ЯК ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВА ВЛАСТИВІСТЬ ЖІНКИ-ПЕДАГОГА

Сучасна система освіти підходить до визначення особливостей становлення професіонала з позиції особистісно-зорієнтованого підходу (К.О. Абульханова-Славська, О.Г. Асмолов, І.С. Якиманська та ін.). В основі цього підходу лежить принцип саморозвитку, що детермінує здатність особистості перетворювати власну життєдіяльність на предмет практичного перетворення, який, у свою чергу, веде до вищої форми життєдіяльності особистості – її творчої самореалізації (Л.М. Мітіна). Особистісно-зорієнтований підхід в освіті наголошує на тому, що тільки творчий педагог, який самореалізується та всією своєю особистістю залучений в освітній процес, може створювати умови для гармонійного розвитку учнів та їх соціалізації в колективі, сприяти формуванню мотивації учнів до міжособистісної взаємодії та навчання, формуванню творчого потенціалу учнів та сприяти їхньому особистісному саморозкриттю тощо.

Безсумнівно, педагог має бути активним, творчим суб'єктом та носієм освітніх цінностей, який здатний втілювати їх у професійній діяльності, тому необхідним є врахування соціально-психологічні характеристики особистості педагога як суб'єкта педагогічної взаємодії.

У науковій літературі зустрічається чимало досліджень, присвячених різним аспектам педагогічної спрямованості: а) особливостям формування педагогічних переконань (Р.П. Мільруд, О.Б. Орлов, А.О. Реан, В.О. Яқунін); б) складанню різного роду класифікацій особистості педагога (В.Іванов, В.А.Кан-Калік, Т.В.Ковальова, К. Нінциев); в) вивченню структури педагогічної діяльності і педагогічного середовища, аналізу рушійних сил професійного розвитку вчителя (Є.І. Горячева, А.К. Маркова, М.М. Міронова, Л.М. Мітіна).

Слід відмітити, що серед досліджень педагогічної діяльності і особистості педагога мало праць, які враховують гендерний аспект в освіті [7, 13]. Більшість вітчизняних дослідників вивчає педагога “взагалі”, “безстатеву”, часто не враховуючи гендерних особливостей. Тоді як практика розподілу гендерних позицій на ринку праці показує, що переважна більшість із бажаючих набути професію педагога – це жінки.

Г.М. Бреслав і Б.І. Хасан відзначають, що фемінізація школи призвела до реалізації жіночою специфічних організаційно-управлінських функцій в освіті, аналіз яких вимагає широкомасштабних психолого-педагогічних досліджень. В сучасному суспільстві помітно розширюються як уявлення про особистісні характеристики жінки, так і про можливості її реалізації в соціумі. В умовах

соціально-культурної трансформації жінка-професіонал часто відчуває певне напруження, яке має прояв у ряді психологічних проблем: рольовий конфлікт, аффіліативні переживання, протиріччя між гендерною і професійною роллю, формування професійного “жіночого” зразка (Ю.Є. Альошина, Є.В. Лекторська, Л.В. Попова, М.Ю. Арутюнян, Х. Хеккаузен, І.Н. Гуревич, С.І. Воронкіна, М.В. Кудрявцева).

Постійна “включеність” жінки-педагога у процес навчання і виховання, у традиційних уявленнях постійно співвідноситься із узагалі “бажаною” роллю жінки. При цьому необхідність передачі певних соціокультурних еталонів, у тому числі і гендерних, створює умови для запуску процесу внутрішньої гендерної ідентифікації, усвідомлення особистісного сенсу і як носія гендеру, і як професіонала-освітянина.

У дисертаційному дослідженні Л.М. Ожигової встановлено, що у процесі професійного становлення відбувається узгодження гендерних і професійних уявлень особистості про себе за рахунок інтеграції професійних і гендерних уявлень, де останні роблять формуючий вплив. Іншими словами, висока професіоналізація особистості як педагога та гендерна ідентифікація й самовираження себе як жінки є взаємообумовленими.

Слід зазначити, що й самовираження жінки у соціумі набуває змін у ході трансформації та модернізації суспільних відносин. З приводу цього постає дилема: сучасна жінка має бути одночасно професійною та принадною, інтелектуальною та привабливою, раціональною та експресивно-емоційною, субординованою та комунікабельною.

Як засвідчує узагальнення різних досліджень [3, 8, 11], в сучасних умовах жінка недостатньо усвідомлює свій духовно-інтелектуальний потенціал, а це, у свою чергу, може заважати жінці досягати цілей у багатьох сферах життя. Виходячи з цього, інтерес викликає аналіз принад, які сприяють успішній самореалізації жінки.

Принадність є одним із культурологічних феноменів жінки. Проблема визначення змісту жіночої принадної є досить складним моментом у сучасній науці. Однією з причин ускладнення тлумачення принадної є лінгвістична невизначеність цього поняття. У різних мовах (українській, російській, англійській) дане поняття може не знайти собі відповідного еквівалента: так російське формулювання “обаятельность” не має прямого, і понад те, єдиного еквівалента перекладу українською мовою (чарівність, привабливість, принальність), причому “чарівність” та “привабливість” мають прямі перекладні форми.

Англійська мова цей проблемний лінгвістичний момент нівелює, даючи єдиний еквівалент “attractive”, що в перекладі дає “атракцію”, “привабливість”, “принадність” тощо. В українській мові “принадність” визначається як властивість, що виявляється у принаженні та привабленні до себе, замилюванні, викликанні інтересу та сильного потягу до себе завдяки позитивним якостям, властивостям [4, с. 941]. Враховуючи наведене, як бачимо, для українського тлумачення більш адекватним і доцільним виступає поняття “принадність”.

Виходячи з названої проблеми, очевидним є те, що, не визначивши кореневу змістову основу поняття, складно розкрити його психологічну суть. Слід наголосити, що й сутність розуміння поставленої проблеми в психології розкрито недостатньо. Зустрічаються опосередковані фрагментарні дані, переважно у популяризованому форматі. У життєвому контексті принадність ототожнюється з чарівністю та привабливістю. Таке розуміння доволі розповсюджене на рівні пересічної свідомості, і, в цілому, не відображає науковий погляд стосовно цього явища. Безперечно, окреслений підхід ускладнює вивчення даного феномена та умов його формування.

Виходячи з вищезазначеного, у статті ми поставили такі завдання: 1) уточнити розуміння сутності феномена жіночої принадності; 2) визначити теоретико-методологічні підходи до пізнання психологічних механізмів самовираження цього феномена; 3) виокремити та узагальнити ознаки, які можуть характеризувати жіночу принадність.

Розкриття сутності феномена жіночої принадності підштовхує нас до умовного виділення наступних підходів до психологічного розуміння змісту поняття “принадність”.

По-перше, тлумачення на рівні пересічної свідомості розкривається в наділенні жінки надприродними магічними якостями (чарівності, чарівливості, надзвичайної привабливості та вродливості, загадковості, зворушливості). Цей підхід має міфологічне коріння. На думку представників психоаналітичного напрямку (З. Фрейд, К. Юнг, П. Куттер, Е. Нойман), міфологія є підвалиною, що скеровує суспільну свідомість і відображає її несвідому матрицю. Так, у несвідомому жінка постає як істота загадкова, бездонна, непізнана і непізнана, а відтак незрозуміла.

Свідченням цього у психологічних концепціях згаданого напрямку зустрічаються посилання на одвічну мудрість Аніми (К. Юнг, Е. Нойман), амбівалентність цього архетипу: Аніма (+) – Василіса Прекрасна, Премудра, світла, страждаюча Психея; Аніма (–) – сильна, владна, зваблива, відьма (від древньоруського слова “відати” – знати, отже та, що володіє знаннями).

Ці ідеї знаходять своє відображення в роботах Р. Джонсон, Р.П. Єфімкіної, В. Мершавки, В. Проппа, Я. Обухова, С.Р. Estes [3].

По-друге, принадність виявляється у зовнішній привабливості та розвиненості невербального компоненту комунікації. У цьому аспекті теоретично розглянули феномен принадності, дали його визначення й виділили його компоненти С.В. Васильов і В.І. Кочнев.

С.В. Васильов підкреслює, що сама привабливість фізичної краси підсилюється духовним багатством людини. Людину роблять гарними переважно одухотворений погляд, виразна міміка й емоційність у голосі. Тому холодна, безжиттєва, “лялькова” краса не притягує людей, – навпаки, вона робить відразливе враження або, у кращому разі, залишає людину байдужим. Важливими компонентами принадності є такі: глибина, широта й шляхетність душі. В.І. Кочнев розглянув сценічну принадність. Обидва автори віднесли принадність до соціального продукту, указують на важливу роль невербального компонента при сприйнятті чарівної людини і як синонім чарівності вживають привабливість, не розводячи й не уточнюючи ці поняття [1, 6].

По-третє, під принадністю можна розуміти специфічну соціально-перцептивну властивість особистості, яка здатна притягувати до себе довколишніх. Тут мають місце такі соціально-психологічні феномени як вплив привабливості на ефект першого враження, емпатійність, уміння викликати симпатію й атракцію до себе, способи впливу, харизматичність та лідерство тощо (І. Атватер, М.М. Обозов, Є.В. Сидоренко та ін.).

Відповідно до розуміння змісту поняття принадність, атракція і харизма, вони багато в чому схожі. Всі вони відбивають і інтегрують як очікувані, так і реальні особистісні характеристики, пов'язані з формуванням образу людини. Однак обсяг змісту цих понять, частково перетинаючись, має власний зміст і суттєві відмінності. Так, головна особливість атракції виражається у притяганні уваги, симпатії до об'єкта сприйняття, його узагальненій “позитивності”.

Принадність є більшим за обсягом поняттям і включає не просто привабливість, привабливість образу, а також й вплив комунікатора на суб'єкта, що сприймається. Відмінність харизми від принадності, насамперед у тому, що в науковій літературі поняття харизма вживається в основному, стосовно лідерів, тобто більш вузького кола людей. Харизматичні лідери можуть мати принадність, але це не є їхньою головною характеристикою. Харизматична особистість, на відміну від принадної, може впливати на інших як позитивно, так і негативно. Принадність, на думку О.І. Агеїчевої, може входити у структуру харизми [1

]. М. Богуславський з цих міркувань пропонує власну формулу принадності лідерів, яку складають принадність мужності, принадність інтелекту та принадність святості. Таким чином, принадність ототожнюється з харизмою та авторитетністю лідера [2].

Учетверте, – розгляд принадності як симптомокомплексу індивідуально-психологічних особливостей емоційно-експресивної та комунікативної сфери особистості жінки, що викликають відчуття психологічного комфорту та задоволення від комунікативної взаємодії (комунікабельність, відкритість, контактність, уміння зняти міжособистісні бар'єри і мінімізувати дистанційність тощо).

З цього приводу О.І. Агеїчева розглядає принадність як інтегральну властивість особистості, що включає певне сполучення характеристик, які відбиті в повсякденних уявленнях, і яка посилює ефект позитивного впливу принадної людини на учасників комунікативної взаємодії. Авторка вважає, що принадність має структуру й функцію. Функцією є позитивний вплив, що підсилює ефект дії комунікатора. Структура – це конкретні позитивні характеристики принадної людини, що поєднані у групи в певному співвідношенні [1].

Як бачимо, у зазначених підходах є як спільні, так і відмінні моменти щодо розуміння жіночої принадності. Відмінність першого підходу у переважному акценті на вродженості властивостей, що мають безумовний прояв. В основу другого покладений перцептивний аспект спілкування, а названі провідні властивості формуються під впливом соціальних умов. Третій підхід системно виокремлює симптомокомплекс індивідуально-психологічних особливостей особистості жінки.

Спільним у зазначених підходах є те, що практично в усіх проглядається емоційний компонент. Він є первинним системостворюючим моментом, який інтегрує вроджені природні, соціально-перцептивні та комунікативні фактори.

Спираючись на останнє, ми розглядаємо *жіночу принадність* як динамічну інтегральну властивість особистості, яка притягує, спонукає до спілкування, викликає позитивні емоції в довколишніх у міжособистісній взаємодії.

Таке визначення, на нашу думку, є найбільш вдалим, оскільки, по-перше, воно є цілісним й ємким із наведених; по-друге, воно чітко окреслює специфіку змісту цієї характеристики жінки; по-третє, його розгляд дозволяє підійти до дослідження ознак, що є характерними для даного феномена; в-четвертих, воно узгоджує як психологічний, так й лінгвістичний погляди тощо.

При розв'язанні другого завдання стосовно психологічних механізмів в основі прояву принадності, слід зазначити, що їх можна розглядати, спираючись на

визнані концепції, які розкривають: а) категорію особистості як активного суб'єкта власної життєдіяльності (С.Л. Рубінштейн, О.М. Леонтьєв, К.О.

Абульханова-Славська, А.В. Брушлинський, К.К.Платонов); б) закономірності розвитку особистості (І.Д.Бех, М.Й.Боришевський, О.К.Дусавицький, В.В. Рибалка); в) багатовимірність особистості (В.Ф. Моргун); г) психологію індивідуальності (Б.Г.Ананьєв, О.Г.Асмолов, В.С.Мерлін, Л.М.Собчик); д) принцип детермінізму, пов'язаного з розкриттям провідної ролі соціокультурного чинника у формуванні особистості (Л.С. Виготський, Г.С. Костюк, В.М. М'ясищев, К. Хорні).

Безумовно, стосовно проблематики нашого дослідження особливу увагу привертають напрацювання, що розкривають прояви як емоційно-експресивних та комунікативних, так і характерологічних особливостей особистості (К. Ізард, О.Ф. Лазурський, В.М. Русалов, О.П. Саннікова, Л.М. Собчик, О.Я. Чебикін) [13].

При вивченні механізмів прояву принадності необхідно згадати про психологію соціального пізнання (Г.М. Андреева, Є.Н. Резніков, П.М. Шихіреєв), теорії соціальних уявлень (К.О. Абульханова-Славська, А.І. Донцов, Т.П. Ємельянова, Н.І. Смірнова), різні аспекти соціальної перцепції: міжособистісні сприймання та розуміння (О.О Бодальов, Є.І. Головаха, Н.В. Паніна, В.А. Семиченко), привабливість, тяжіння та симпатію (М.М. Обозов), атракцію та емпатію (Г.М. Андреева, І. Атватер, Т.П. Гаврилова, Л.Я. Гозман, С.С. Занюк, С.Д. Максименко, К.Р. Роджерс); особливості вербальної та невербальної комунікації (Г.М. Андреева, Дж. Ніренберг, Г. Калеро, В.А. Лабунська, Д.Б. Паригін).

Дослідження феномена потребує аналізу навичок ефективної самопрезентації та самовираження в рамках концепцій, пов'язаних із закономірностями психології впливу, а саме його способів: зараження, навіювання, наслідування (Ф. Зімбардо, Є.Б. Михайлюк, Б.Д. Паригін, Є.В. Сидоренко, П.С. Таранов), іміджології (П.С.Гуревич, О.С.Ковальчук, О.Ю. Панасюк, Ю.Є. Петрухно, Г.Г. Почепцов).

По-третє, теоретико-методологічними основами дослідження принадності є концепції, в яких аналізуються сутність жіночої психології (А.Лібіна, А.Менегетті, М. Палуді); жіночої сексуальності (І.В. Возілкін, Д.В. Колесов, С.М. Некрасов, І.С. Кон, В.В. Чугунов, К. Starke, W. Friedrich) та положення гендерної (статтеворольової) психології (Т.В.Говорун, В.Є. Каган, І.С. Кон, О.М. Кікінеджи, І.С.Клецина, О.С. Кочарян) [10, 12].

Що ж стосується суто психології жінки в аспекті поставлених до статті завдань, то слід зробити огляд специфічних ознак, зумовлених статевою

належністю, які вказують не стільки на відмінність від психології чоловіка та оцінюються категоріями “краще-гірше”, скільки на своєрідність особистісних характеристик жінки.

У цьому аспекті жіночність є внутрішньою детермінантою розвитку особистості жінки, і, в цілому, виявляється в емоційності, м'якості, чуйності, сензитивності, схильності до емпатії та інтуїтивного пізнання дійсності (О.О. Бодальов, Я.Л. Коломінський, І.С. Кон, В.І. Куликов, Т.М. Титаренко), високій соціальній зорієнтованості: контактності, товариськості, життєрадісності, відкритості (Г.М. Лактіонова, М.М. Обозов, Д. Майєрс), своєрідному стилеві вербальної та невербальної комунікації, що характеризується тактовністю, увічливістю, експресивною динамічністю і соціальною активністю (О.В. Вороніна, Д. Майєрс) [9].

Виходячи з узагальнення наведених досліджень, перед нами постає необхідність спробувати побудувати психологічну модель жіночої принадності, підставою для чого є уявлення про те, що це багаторівнева характеристика, яка формується в конкретному соціокультурному середовищі на основі індивідуальних властивостей особистості жінки.

З метою визначення структурно-функціональних ознак (симптомокомплексу) принадності та опису багаторівневої структури властивості, що вивчається, було проведено емпіричне пілотажне дослідження, яке включало: 1) опитування “Дослідження жіночої принадності” (авторська методика); 2) вільний опис портрета принадної жінки для виявлення якостей з погляду повсякденних уявлень. Контент-аналіз текстів опитаних респондентів.

Обробка емпіричних даних здійснювалася на основі застосування контент-аналізу, порівняльно-зставного аналізу, якісно-кількісного аналізу й методів математичної статистики. Вибірку склали 95 студентів заочного відділення психолого-педагогічного факультету ПДПУ ім. К.Д. Ушинського віком від 20 до 35 років.

Варіативність зазначених ознак жіночої принадності у відповідях сягала таких якісних параметрів: 1) усестороння розвиненість,

ерудованість, розум (18 % відповідей); 2) уміння спілкуватись, комунікабельність, контактність (14 %); 3) культурність, вихованість, чемність (манера поведінки та розмовної мови) (14%); 4) емоційне позитивне ставлення до довколишніх (піднесений настрій, посмішка) (12%); 5) привабливість, врода (10%); 6) впевненість у собі (8%); 7) доброта, уважність до людей, здатність до розуміння (8%); 8) розвинені вербальні навички (гарна вимова, приємний голос, його інтонування) (6%); 9) невербальні засоби (вираз обличчя, зацікавлений погляд, “блиск” в очах) (6%); 10) ніжність (4%).

Вочевидь, тенденція в поглядах засвідчила, що принадність виявляється як культурологічний феномен, комплексні ознаки якого можуть бути умовно змодельовані нами в багаторівневих характеристиках. Так, на основі теоретико-експериментальних узагальнень виокремились наступні рівні: 1) культурно-когнітивний (загальний рівень вихованості та культури, освіченості та інтелектуального розвитку, професійної компетентності); 2) емоційно-комунікативний (рівень розвитку навичок та вмінь комунікативної взаємодії, емоційно забарвлене самовираження жінки, розвинена експресія); 3) соціально-перцептивний (рівень емпатійності, атрактивності, позитивне ставлення до інших); 4) візуально-стилістичний (привабливість, елегантність, граціозність, індивідуальний стиль самовираження жінки).

Уточнення сутності жіночої принадності на основі визначення теоретико-методологічних підходів до пізнання психологічних механізмів цього феномена та виокремлення узагальнених ознак уможливають більш детальну характеристику жіночої принадності та побудову її психологічної багаторівневої моделі. Це відкриває перспективні напрямки подальшої роботи: а) теоретико-експериментальне вивчення феномена принадності, варіативності її структурно-функціональних ознак; б) розгляд умов розвитку жіночої принадності та її ознак у професійному та різновіковому аспектах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агеичева О.И. Влияние голосовых характеристик человека на оценку его обаятельности // Психология телесности: между душой и телом / Ред.-сост. В.П. Зинченко, Т.С. Леви. – М.: АСТ МОСКВА, 2007. – С. 310 – 319.
2. Богуславский М. В детских организациях растет наше будущее // Лидеры образования. – 2005. – №1-2. – С. 20 – 25.
3. Вівчарик Т.П. Психологічні особливості процесу індивідуації молодих жінок // Проблеми

загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – Т. 2. – Ч. 1. – Київ. – 2000. – С. 22 – 26.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / За ред. В.Т. Бусела. – К.; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2002. – 1440 с.

5. Джонсон Р.А. Она. Глубинные аспекты женской психологии / Пер. с англ. В. Мершавка. – Харьков: Фолио, 1996. – 124 с.

6. Кочнев В. И. Понятия сценической заразительности, убедительности и обаяния в системе К.С.Станиславского // [Вопросы психологии. – 1991. – № 5. – С. 108–113.](#)

7. Кубриченко Т.В. Формування гендерної ідентичності студенток педколеджу: Автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07/Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2007. – 23 с.

8. Лавриненко Н.В. Женщина: самореализация в семье и обществе (гендерный аспект) / Под ред. В. Гломозды. – К.: ВИПОЛ, 1999. – 172 с.

9. Лактионова Г.М. Социально-педагогическая работа с женской молодежью в крупном городе:

теоретико-методологические основы.– К.: Український центр духовної культури, 1998. – 326 с.

10. Либина А. Психология современной женщины: И умная, и красивая, и счастливая. – М.: ПЕРСЭ, 2001. – 528 с.

11. Найдовська І.В. Особливості організації статтеворольової сфери жінки // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – Т. 3.– Ч. 7. – Київ. – 2001. – С. 166 – 174.

12. Палуди М. Психология женщины. – СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. – 384 с.

13. Чебикін О.Я. Щодо специфіки втілення ідей гендерного підходу в соціально-гуманітарні науки та вітчизняну систему вищої педагогічної освіти // Науковий вісник ПДПУ ім. К.Д.Ушинського: Зб. наук. пр. – Одеса: ПДПУ імені К.Д.Ушинського. – 2005. – С. 143 – 146.

Подано до редакції 17.03.08

РЕЗЮМЕ

Рассматриваются проблема самовыражения женщины в социуме и в педагогической профессии, феномен женской обаятельности. Раскрывается

содержания понятия, выделяются характерные признаки, необходимые для построения психологической модели женской обаятельности.

Ключевые слова: психология женщины, женщина-педагог, гендер, обаятельность, профессиональный аспект обаятельности, модель обаятельности.

РЕЗЮМЕ

Розглядаються проблема самовираження жінки в соціумі і в педагогічній професії, феномен жіночої привабливості. Розкривається зміст поняття,

виділяються характерні ознаки, необхідні для побудови психологічної моделі жіночої привабливості.

Ключові слова: психологія жінки, жінка-педагог, гендер, привабливість, професійний аспект привабливості, модель привабливості

SUMMARY

The article deals with the problem of a woman's self-expression in society and pedagogical career. The phenomenon of feminine attraction is considered to be an important aspect of this category. The notion is not enough investigated in psychological science, that's why

it requires more precise defining, extending contents and distinguishing characteristic features for building a psychological model of feminine attraction.

Keywords: woman's psychology, woman-instructor, gender, attraction, professional aspect of attraction, model of attraction.